

**SMĚRNICE K MEZINÁRODNÍ OCHRANĚ:
„Příslušnost k určité sociální skupině“ ve smyslu
článku 1A odst. 2 Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951
a/nebo jejího Protokolu z roku 1967**

UNHCR vydává tuto směrnici v souladu se svým mandátem, který je obsažen ve *Statutu Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky* a článku 35 *Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a/nebo jejího Protokolu z roku 1967*. Tyto směrnice doplňují *Příručku UNHCR k postupům a kritériím pro určování právního postavení uprchlíka podle Úmluvy týkající se právního postavení uprchlíků z roku 1951 a jejího Protokolu z roku 1967* (nové vydání, Ženeva, leden 1992). Nahrazuje též memorandum IOM/132/1989-FOM/110/1989: *Příslušnost k určité sociální skupině* (UNHCR, Ženeva, 12. prosince 1989) a je výsledkem druhého kola Globálních konzultací o mezinárodní ochraně, které se touto otázkou zabývalo na setkání odborníků v San Remu v září 2001.

Účelem této směrnice je poskytnout vodítko v oblasti právní interpretace vládám, právním poradcům, osobám rozhodujícím v azylovém řízení a soudcům i pracovníkům UNHCR, kteří posuzují právní postavení uprchlíků v terénu.

**„Příslušnost k určité sociální skupině“ ve smyslu
článku 1A odst. 2 Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951
a/nebo jejího Protokolu z roku 1967**

I. ÚVOD

1. „Příslušnost k určité společenské vrstvě“ (v této Směrnici nověji překládáno jako „sociální skupina“, pozn. překl.) je jedním z pěti důvodů uvedených v článku 1A odst. 2 *Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951* (dále též „Úmluva z roku 1951“ nebo „Úmluva“). Tento důvod v Úmluvě z roku 1951 není blíže definován a okolo jeho interpretace panují největší nejasnosti. Vzhledem k tomu, že státy za určité sociální skupiny ve smyslu Úmluvy uznávají například ženy, rodiny, příbuzenské klany, zaměstnanecké skupiny a homosexuály, při určování právního postavení uprchlíka je tento pojem uplatňován stále častěji. Interpretační vývoj tohoto důvodu tak pomohl posunout chápání definice uprchlíka jako celku. Tato směrnice poskytuje vodítko pro právní interpretaci při posuzování žádostí založených na tvrzené existenci opodstatněných obav z pronásledování z důvodu příslušnosti k určité sociální skupině.
2. Vzhledem k tomu, že tento důvod musí být určitým způsobem vymezen – to znamená, že nemůže být vykládán tak, aby se ostatní čtyři důvody uvedené v Úmluvě (dále též „azylově relevantní důvody“, pozn. překl.) staly zbytečnými – jeho interpretace musí odpovídat cíli a účelu Úmluvy.¹ V souladu s jazykem Úmluvy z roku 1951 tento pojem nemůže být vnímán tak, že zahrnuje všechny osoby obávající se pronásledování. Pro zachování struktury a celistvosti definice uprchlíka podle Úmluvy z roku 1951 tedy sociální skupina nemůže být definována výhradně skutečností, že její příslušníci jsou cílem pronásledování (přestože, jak je uvedeno níže, pronásledování může být relevantním faktorem při stanovování viditelnosti konkrétní sociální skupiny).
3. Neexistuje žádný „úplný seznam“ skupin považovaných za „určitou sociální skupinu“ ve smyslu článku 1A odst. 2. Úmluva z roku 1951 neobsahuje konkrétní seznam sociálních skupin a ani v historii její ratifikace nevysledujeme názor, že by měla existovat nějaká množina skupin identifikovaných na základě tohoto důvodu. Vzhledem ke své různorodosti a dynamickému vývoji by se proto pojem „příslušnosti k určité sociální skupině“ měl zkoumat otevřeně a v souvislosti s měnící se povahou pozice skupin v různých společnostech i vývojem lidskoprávních norem.
4. Azylově relevantní důvody se vzájemně nevylučují. Žadatel může splňovat podmínky pro přiznání právního postavení uprchlíka na základě několika důvodů uvedených v článku 1A odst. 2.² Žadatelka o azyl může například tvrdit, že jí hrozí pronásledování za její odmítnutí nosit tradiční oděv. V závislosti na podmínkách panujících v dané společnosti pak může podat žádost o azyl založenou buď na politických důvodech (pokud je její chování státem vnímáno jako výraz politického názoru, který se stát snaží potlačit), náboženském přesvědčení (je-li její chování založeno na náboženském přesvědčení, které se stát snaží potlačit), nebo na příslušnosti k určité sociální skupině.

II. HNOTNĚPRÁVNÍ ROZBOR

A. Přehled státní praxe

5. V soudních rozhodnutích, nařízeních, zavedených postupech i praxi se výklad pojmu „společenská vrstva“ podle Úmluvy z roku 1951 různí. Při posuzování azylových žádostí v zemích angloamerického práva dominují dva hlavní přístupy.

¹ Viz Souhrnné závěry – Příslušnost k určité sociální skupině (Summary Conclusions – Membership of a Particular Social Group), Globální konzultace o mezinárodní ochraně, kulatý stůl expertů v San Remu, 6.-8. září 2001, č. 2.

² Viz UNHCR *Příručka k postupům a kritériím pro určování postavení uprchlíka podle Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a Protokolu z roku 1967* (dále jen „Příručka UNHCR“) (druhé vydání, Ženeva, leden 1992), odst. 66, 67, 77. Viz též Souhrnné závěry – Příslušnost k určité sociální skupině, pozn. 1 výše, č. 3.

6. První přístup „chráněné charakteristiky“ (nazývaný také někdy „neměnnostní“ přístup) posuzuje, zda členy dotyčné skupiny spojuje nějaká nezměnitelná charakteristika nebo charakteristika pro lidskou důstojnost natolik zásadní, že by člověk neměl být nucen se jí vzdát. Nezměnitelná charakteristika může být vrozená (např. pohlaví nebo etnická příslušnost) nebo nezměnitelná z jiných důvodů (například některé historické skutečnosti, povolání, postavení). Lidskoprávní normy mohou pomoci identifikovat charakteristiky zásadní pro lidskou důstojnost, které by neměly být měněny pod nátlakem. Rozhodčí orgán nakloněný této interpretaci rozhodne, zda dotyčná skupina je definována: (1) vrozenou, nezměnitelnou charakteristikou, (2) minulým dočasným či dobrovolným postavením nezměnitelným kvůli svému historickému trvání, nebo (3) charakteristikou tak zásadní pro lidskou důstojnost, že by příslušníkům této skupiny nemělo být nařizováno, aby se této charakteristiky vzdali. Při uplatňování tohoto přístupu dospěly soudy a správní orgány v řadě jurisdikcí k názoru, že určitou sociální skupinu ve smyslu článku 1A odst. 2 mohou tvořit například ženy, homosexuálové a rodiny.
7. Druhý výkladový přístup se soustředí na otázku, zda dotyčná skupina je či není spojena určitou charakteristikou, která ji identifikuje nebo jako takovou ze společnosti vyděluje. Je proto obecně nazýván přístupem „sociální percepce“. I tento přístup za určitou sociální skupinu uznává ženy, rodiny a homosexuály v závislosti na podmínkách existujících v daných společnostech.
8. V rozhodovací praxi zemí kontinentálního práva je interpretace pojmu „určitá sociální skupina“ obecně méně rozvinuta. Většina rozhodčích orgánů klade důraz spíše na existenci pronásledování než na standard definice určité sociální skupiny. Využívány jsou nicméně oba interpretační přístupy: přístup chráněné charakteristiky i přístup sociální percepce.
9. Analýzy případů podle jednoho či druhého přístupu se k sobě často blíží. Důvodem je skutečnost, že skupiny, jejichž členové se stávají obětí pronásledování na základě vrozených či zásadních charakteristik, jsou ve svých společnostech často vnímány jako určitá sociální skupina. Někdy se však výsledky obou přístupů mohou lišit. V některých společnostech například mohou být vnímány jako určitá sociální skupina osoby charakterizované skutečností, která není vrozená či pro lidskou důstojnost zásadní, jako např. určité povolání nebo sociální třída.

B. Definice UNHCR

10. Zvážíme-li existenci různých přístupů a možných mezer, jež mohou při poskytování ochrany vzniknout, UNHCR zastává názor, že je vhodné tyto dva přístupy sladit.
11. Přístup chráněné charakteristiky může být chápán jako postup identifikující množinu těch skupin, které tvoří jádro analýzy sociálního vnímání. Je tedy vhodné přijmout jednotný standard sjednocující oba převládající přístupy:

Určitou sociální skupinou se rozumí skupina osob, které sdílejí společnou charakteristiku, jež je odlišná od pouhého rizika pronásledování, nebo které jsou společností jako skupina vnímány. Tato charakteristika bude často vrozená, neměnná nebo jiným způsobem zásadní pro identitu, svědomí nebo výkon lidských práv jejích členů.

12. Do této definice patří charakteristiky historické povahy, které nemohou být změněny, i ty které – přestože změněny být mohou – by se měnit neměly, neboť úzce souvisí s identitou dotyčné osoby nebo jsou vyjádřením jejích základních lidských práv. Z toho plyne, že příslušnost k určitému pohlaví může spadat do kategorie sociálních skupin, jelikož ženy jsou jasným příkladem sociální podmnožiny definované vrozenými a nezměnitelnými charakteristikami, s nimiž se často jedná jinak než s muži.³

³ Více informací o žádostech souvisejících s genderovou příslušností lze nalézt v dokumentu UNHCR, *Směrnice k mezinárodní ochraně: Pronásledování související s genderovou příslušností ve smyslu článku 1A odst. 2 Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a/nebo jejího Protokolu z roku 1967* (HCR/GIP/02/01, 10. května 2002) a v dokumentu *Summary Conclusions of the Expert Roundtable on Gender-Related Persecution, San Remo, 6.-8. září 2001*, č. 5.

13. Pokud žadatel tvrdí, že je příslušníkem sociální skupiny charakterizované vlastností, která není považována ani za nezměnitelnou ani zásadní pro lidskou důstojnost, mělo by následovat posouzení, zda je tato skupina společností vnímána jako rozpoznatelná skupina. Přestože například vlastnictví obchodu nebo práce v určité společnosti nejsou považovány za neměnný nebo zásadní aspekt lidské důstojnosti, mohou majitelé obchodu nebo příslušníci konkrétní profese představovat určitou sociální skupinu, jsou-li společností jako zvláštní skupina vnímáni.

Role pronásledování

14. Jak bylo výše uvedeno, sociální skupinu nemůže definovat pouze pronásledování jejích členů nebo společná obava z pronásledování. Perzekuční jednání namířené proti určité skupině však může být důležitým faktorem při určování viditelnosti skupiny v určité společnosti.⁴ V tomto směru lze použít formulaci z hojně citovaného rozhodnutí: Zatímco pronásledování samo o sobě nemůže definovat sociální skupinu, jednání pronásledovatelů může sloužit k identifikaci nebo dokonce k vytvoření určité sociální skupiny ve společnosti. Muži píšící levou rukou zajisté nejsou zvláštní sociální skupinou. Pokud by však byli pronásledováni, protože jsou leváci, nepochybně by se ve společnosti rychle stali rozpoznatelnými jako určitá skupina. Jejich pronásledování z důvodu psaní levou rukou by ve veřejnosti vytvořilo vnímání, že se jedná o zvláštní sociální skupinu. Byl by to však prvek jejich psaní levou rukou, nikoliv perzekuční činy, které by je identifikovaly jako určitou sociální skupinu.⁵

Soudržnost skupiny není vyžadována

15. V praxi jednotlivých států je obecně přijímáno, že žadatel nemusí prokazovat, že členové určité sociální skupiny se spolu znají nebo se že se jako skupina vzájemně stýkají. Neexistuje tedy požadavek, aby skupina nutně byla „soudržná“.⁶ Důležité je, zda existuje společný prvek sdílený všemi členy skupiny. Je tomu podobně jako u ostatních azylově relevantních důvodů, kde také neexistuje požadavek, aby se příslušníci určité náboženské skupiny nebo zastánci určitého politického názoru vzájemně stýkali či tvořili „soudržnou“ skupinu. Ženy tedy mohou za určitých okolností tvořit sociální skupinu na základě společné charakteristiky svého pohlaví – ať už se na základě této společné charakteristiky sdružují nebo ne.
16. Pouhá příslušnost k určité sociální skupině navíc obvykle nebude postačovat k opodstatnění žádosti o přiznání právního postavení uprchlíka. Za určitých okolností však může být i pouhá příslušnost dostatečným důvodem k vyvolání obav z pronásledování.⁷

Pronásledování nemusí hrozit všem členům skupiny

17. Pro potvrzení existence určité sociální skupiny není nutné, aby žadatel prokázal, že pronásledování hrozí všem jejím členům.⁸ Stejně jako u ostatních azylově relevantních důvodů nemusí být terčem pronásledování všichni příslušníci určité politické strany nebo etnické skupiny. Některým členům riziko hrozit nemusí, pokud například svou společnou charakteristiku skryjí, nejsou-li pronásledovatelům známí nebo pokud s pronásledovateli spolupracují.

Velikost skupiny

18. Velikost sociální skupiny není při rozhodování, zda existuje určitá sociální skupina ve smyslu článku

⁴ Viz Souhrnné závěry – Příslušnost k určité sociální skupině, pozn. 1 výše, č. 6.

⁵ McHugh, *Applicant A v. Minister for Information and Ethnic Affairs* (1997), 190 CLR 225, 264, 142 ALR 331.

⁶ Viz Souhrnné závěry – Příslušnost k určité sociální skupině, pozn. 1 výše, č. 7.

⁷ Viz Příručka UNHCR, pozn. 2 výše, odst. 79.

⁸ Viz Souhrnné závěry – Příslušnost k určité sociální skupině, pozn. 1 výše, č. 7.

1A odst. 2, relevantním kritériem. To platí i pro žádosti vztahující se k ostatním azylově relevantním důvodům. Státy se mohou například snažit potlačit náboženskou nebo politickou ideologii široce rozšířenou mezi příslušníky určité komunity – možná i ve většině populace. Skutečnost, že pronásledování hrozí velkému počtu osob, nemůže být důvodem pro odmítnutí mezinárodní ochrany, která je jinak na místě.

19. V řadě případů rozhodovací praxe uznala „ženy“ za zvláštní sociální skupinu. To však neznamená, že všechny ženy ve společnosti mají nárok na přiznání právního postavení uprchlíka. Žadatelka o azyl musí ukázat opodstatněnou obavu z pronásledování na základě své příslušnosti k určité sociální skupině, nesmí spadat pod žádnou z vylučovacích klauzulí a musí splňovat ostatní relevantní kritéria.

Nestátní původci a příčinná souvislost („z důvodu“)

20. Žádosti o azyl založené na příslušnosti k určité sociální skupině podávají často žadatelé, jimž hrozí pronásledování od nestátních původců, a kde je třeba provést analýzu příčinných souvislostí. Například homosexuálové se mohou stát obětí násilí ze strany soukromých skupin, ženám může hrozit zneužití ze strany jejich manželů či partnerů. Podle Úmluvy musí mít osoba opodstatněnou obavu z pronásledování a tato obava z pronásledování musí být založena na jednom (nebo několika) azylově relevantních důvodech. Neexistuje požadavek, že pronásledovatelem musí vždy být státní činitel. Dopouští-li se místní populace závažného diskriminačního jednání, může být toto jednání považováno za perzekuční, pokud je vědomě tolerováno úřady nebo pokud úřady odmítají či nejsou schopny proti němu nabídnout účinnou ochranu.⁹
21. Žadatelé o azyl často tvrdí, že osoba zodpovědná za jejich pronásledování, popřípadě osoba vyhrožující jim újmou, jedná na základě azylově relevantních důvodů. Pokud jsou za pronásledování zodpovědní nestátní původci nebo pokud pronásledování hrozí z důvodů obsažených v Úmluvě a stát nemůže nebo nechce žadateli poskytnout ochranu, potom je příčinná souvislost potvrzena. Oběti hrozí újma na základě azylově relevantních důvodů.
22. Mohou nastat případy, kdy žadatel nemůže prokázat, že hrozící újma nebo újma způsobovaná nestátním původcem souvisí s jedním z pěti důvodů obsažených v Úmluvě. Například ne ve všech případech domácího násilí může žena prokázat, že ji manžel zneužívá z důvodu její příslušnosti k určité sociální skupině, politickému přesvědčení nebo z jiného azylově relevantního důvodu. Pokud jí však stát na základě jednoho z těchto důvodů nemůže nebo nechce poskytnout ochranu, lze tímto oprávněnost podané azylové žádosti prokázat: újma způsobovaná ženě jejím manželem souvisí s neochotou státu jí chránit na základě jednoho z azylově relevantních důvodů.
23. Můžeme tedy učinit následující shrnutí. Příčinná souvislost je prokázána (1) existuje-li reálné riziko pronásledování ze strany nestátních původců z důvodů souvisejících s azylově relevantními důvody, nehledě na to, zda neposkytnutí ochrany ze strany státu s těmito důvody souvisí nebo ne, (2) pokud se riziko pronásledování ze strany nestátních původců k azylově relevantním důvodům nevztahuje, avšak neschopnost nebo neochota státu poskytnout ochranu s některým z azylově relevantních důvodů souvisí.

⁹ Viz Příručka UNHCR, pozn. 2 výše, odst. 65.